

## Ingigerds gravsten.

Ingigerds gravsten i S. Marie kyrkas sakristia har givit anledning till meningsskiljaktigheter beroende på den i fråga om årtalet oklara form, i vilken inskriften traderats till oss. Elias Brenners teckning har gett spelrum för olika tolkningar: 1212, 1215, 1291 ha framförts som alternativ. Saken föreföll avgjord genom publiceringen av en teckning i Sören Abildgaards samling i årgång 1934 av denna tidskrift: här är årtalet 1290 entydigt,<sup>1</sup> och under teckningen finnes en dansk text: »Denne Sten af 1290 ligger i Sacristiet udi S. Mariæ Kirke i Rændamecki uden for Åbo». Teckningen (fig. 1) bekräftar Nils Reinhold Brocmans ord om stenens inskrift i berättelsen över den resa han i historikern Jacob Langebeks och arkivtecknaren Sören Abildgaards sällskap år 1754 gjorde genom Finland. Här heter det: »Kring likstenen, som var större vid ena än den andra ändan, var denna skrift: Anno domini Millesimo Ducentesimo XC:o obiit Jngigerdis uxor quondam Pet. requiescat in pace. Han ligger i sacerstian och är något skadad. Inuti el. mit på stenen stodo desse bokstäfver IHC.»<sup>2</sup> Bakom denna läsning ha vi även rätt att ana Langebeks auktoritet, och bland samtida vetenskapsmän borde väl han, om någon, ha förmått tolka en medeltida inskrift.

Professor Juhani Rinne har emellertid i Historiallinen Arkisto XLIV, 1938, med en utförlig motivering trätt i skranken för årtalet 1215 och försökt göra sannolikt, att den abildgaardska teckningen i själva verket är en under 1600-talet av någon svensk utförd omritning efter Brenners original (fig. 2) och att den, antingen i samband med Langebeks resa till Finland eller måhända senare, genom Brocmans förmedling,<sup>3</sup> på ett eller

<sup>1</sup> C. A. Nordman, Sören Abildgaards teckningar från Finland, Finskt Museum 1934.

<sup>2</sup> Utdrag ur Nils Reinh. Brocmans Dagbok under en resa genom Finland, Lifland, Tyskland och Danmark i sällskap med Justitierådet Jac. Langebek, utg. av K. G. Leinberg, Bidrag till kändedom af vårt land IV, 1888, s. 51.

<sup>3</sup> Den skulle eventuellt ha funnits i ett år 1753 förseglat paket, som antagligen 1769 eller 1770 tillställts Langebek. Om denna gissning vore riktig, så har teckningen ej kunnat medtagas på Finlandsresan 1754, vilket Rinne å andra sidan antyder som en acceptabel hypotes. Rum för ny gissning: Brocman har i brevet av den 20 Oktober 1769, vari paketet omtalats, i misstag skrivit 1753 men åsyftat ett senare datum.

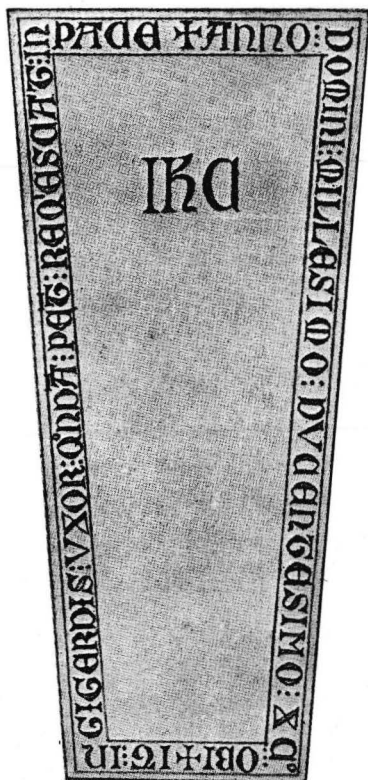


Fig. 1. Abildgaards teckning.

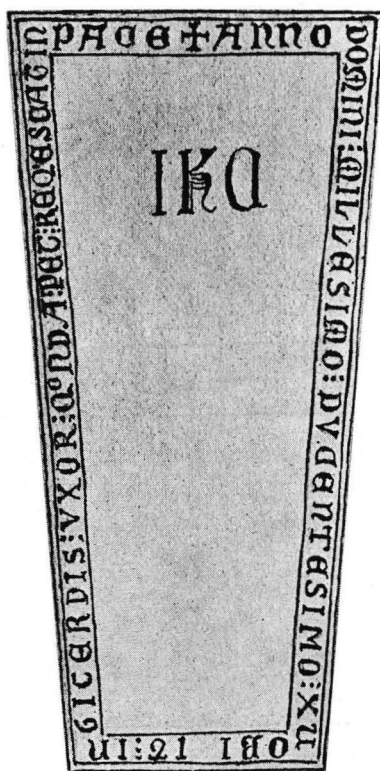


Fig. 2. Brenners teckning.

annat sätt råkat i Langebeks och genom honom i Abildgaards ägo. Rinnes krav på en källkritisk granskning av sättet för tillkomsten av Abildgaards samling är givetvis berättigat, men den kan tyvärr ej för närvarande företagas. Så mycket kan i varje fall sägas, att Abildgaard i Finland faktiskt utfört teckningar av olika monument: det var ju därför han medtagits på resan! Det framgår även indirekt av Brocmans reflexion inför St. Henriks kenotafium i Nousis; han säger: »Det konstiga och fina arbete som på samma monument blivit nedlagt hindrade befatta sig med dess afritning; eftersom det då af den flitigaste ritare kunnat fordra en hel månads tid.»<sup>4</sup>

<sup>4</sup> *Brocman*, a. a., s. 53. — Bland kopiorna efter Brenner i Abildgaards samling finnas teckningar från Lemo, Lojo, Tavastehus, Hollola och Pyttis, vilka orter ej av Brocman upptagas bland dem Langebek och hans sällskap besökt, dessutom teckningar från Perno och Viborg. De föremål, som avbildas i Abildgaards original, omtalas alla i Brocmans berättelse, med undantag av »fru Sigrid Waases hr Henric Totts frues Vaaben» i Åbo och ett Ruuth-vapen i Viborg.

I mitt meddelande »Sören Abildgaards teckningar från Finland» har jag därför utgått från, att de fennica-teckningar, som finnas i hans samling, med de av mig anförda undantagen, äro original av hans hand, och jag fasthåller vid denna uppfattning, tills motsatsen ådagalagts. I detta sammanhang är emellertid den avgörande frågan, huruvida gravstens-teckningen i samlingen är pålitligare än Brenners eller ej. Rörande denna fråga har jag uttalat: »Denna noggranhet i de fall, som kunna kontrolleras, berättigar oss att fästa lit till Abildgaards teckningar även då de återge minnesmärken, som senare skadats eller försvunnit, och då stundom både Brenner och Abildgaard avbildat samma föremål och deras teckningar avvika från varandra, tvekar jag icke att ställa Abildgaards vittnesmål framom Brenners.» Denna uppfattning rörande Abildgaards fennica-teckningar i allmänhet, vilken står i samklang med den höga uppskattning Abildgaard åtnjuter som samvetsgrann tecknare, dikterar även min syn på teckningen av Ingigerds gravsten, trots att här givetvis kunna förekomma emendationer av den slitna texten. Eliel Aspelins och andras omdömen om halten av Brenners teckningar, åberopade av Rinne, sakna givetvis i detta sammanhang varje betydelse, ty ingen av de åsyftade herrarna kände överhuvud Abildgaards fennicablåd och kunde därför inte heller jämföra dem med Brenners.<sup>1</sup> Långt hellre kan man hänvisa till vad Gardell säger:<sup>2</sup> »Om man jämför dessa (d.v.s. Abildgaards i Sverige utförda avbildningar) med Brenners teckningar skall man finna, att Abildgaard har en elegantare och säkrare linjeföring än Brenner, vilken dessutom är otillförlitligare, när det gäller att återge de latinska inskrifterna å gravstenarna.» Härmed torde den generella frågan om pålitligheten av Abildgaards teckningar vara avgjord. Det viktiga är emellertid årtalet på Ingigerds sten: huru bör det läsas?

Innan denna fråga beröres, kan det vara skäl att pröva några av de argument, som Rinne i övrigt anför för att misstänkliggöra Abildgaards teckning och dess datering av stenen till 1290. Delvis hänföra de sig till gravstenarnas typhistoria, delvis äro de epigrafiska. Den trapezformiga gravstenen får under 1200-talet en så småningom segrande konkurrent i den rektangulära. Detta är riktigt, men trapezformiga gravhällar förekomma i Sverige i icke ringa antal ännu på 1300-talet och undantagsvis t.o.m. senare, även om stenarna då i regeln äro större än tidigare och ha

---

<sup>1</sup> J. Rinne, Elias Brennerin ja Sören Abildgaardin piirustukset Suomen kirkollisista muistomerkeistä, Hist. Arkisto XLIV, s. 178, och där anförda ställen hos E. Aspelin, Elias Brenner, en forskare och konstnär från Karlarnes tid.

<sup>2</sup> Sölve Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid, s. 3.

något avvikande proportioner.<sup>1</sup> Från 1200-talets slut kan anföras t.ex. en sten i Visby domkyrka, som nära överensstämmer med Ingigerds,<sup>2</sup> och på Gotland visar sig den trapezformiga gravhällen över huvud icke före denna tid.<sup>3</sup> Gravhällens form utgör således intet hinder för dess datering till 1290. Det bör f.ö. framhållas, att den internationella gravhällstypen med kantskrift, både den trapezoida och den rektangulära, hör gotiken till. Daterade hällar med endast kantskrift känner Gardell från Sveriges fastland icke före 1300,<sup>4</sup> och hällar med kantskrift och med vapenbilder, resp. sigillbilder eller bomärken i mittfältet, med vilka Ingigerds sten på sätt och vis kan jämföras, uppträda icke före 1200-talets senare del. Till yttermera visso kan anföras, att den vanliga inledningsformeln ANNO DOMINI, som möter oss på Ingigerds sten, på Gotland är känd från 1289, på Sveriges fastland från 1299 framåt.<sup>5</sup>

Härmed borde en gång för alla dateringen av gravhällen till 1215 vara avförd från diskussionen. Men måhända finner någon det trots detta önskvärt att skärskåda ytterligare några detaljer i stenens inskrift, sådana de tolkas av Rinne. I Abildgaards teckning åtskiljas orden, med ett undantag, av tre punkter, medan dessa hos Brenner flerstädes saknas. Detta har av Rinne uppfattats som ett typiskt exempel på Abildgaards strävan att, man kunde säga normalisera inskriften, göra den mera likformig. Numera är stenen som bekant mycket skadad, men i några enskildheter kan en kontroll dock äga rum. Så i fråga om punkterna mellan orden ANNO och DOMINI: här äro fortfarande de två nedre punkterna synliga, medan den översta flagat av; hos Brenner finnas inga punkter. Då hos Abildgaard i ordet DUCENTESIMO förekommer majuskeln **T** med horisontal tvärstapel i stället för versalen T hos Brenner förklaras detta som en onöjaktighet hos Abildgaard, emedan numismatikern Brenner ej kan ha misstagit sig; dessutom säges majuskelns form under 1200-talet förändrats så, att **T** i ingen händelse kan användas 1290. Om T eller **T** funnits i DUCENTESIMO kan ej mera avgöras, men det är i varje fall säkert, att **T** i Sverige ofta användes ännu efter 1300.<sup>6</sup> Det förefaller

<sup>1</sup> Gardell, nr 137, 139, 141, 142 etc., ett tiotal trapezformiga gravstenar daterade från 1309 till 1397; dessutom inemot ett 20-tal daterade mera allmänt: c. 1300, 1300-talets början, 1300-talet, 1300-talets slut. J. W. Hamner, Visby domkyrkas gravstenar nr 204, 275, 233 från resp. 1307, 1314 och 1319.

<sup>2</sup> Hamner nr 68, se även fig. s. 11.

<sup>3</sup> Hamner & H. Widéen, Die Ruinenkirchen in Wisby, s. 40.

<sup>4</sup> Gardell, s. 142.

<sup>5</sup> Hamner, Visby nr 68; Gardell, s. 152.

<sup>6</sup> Hamner & Widéen, nr 452, 464, 465 etc.

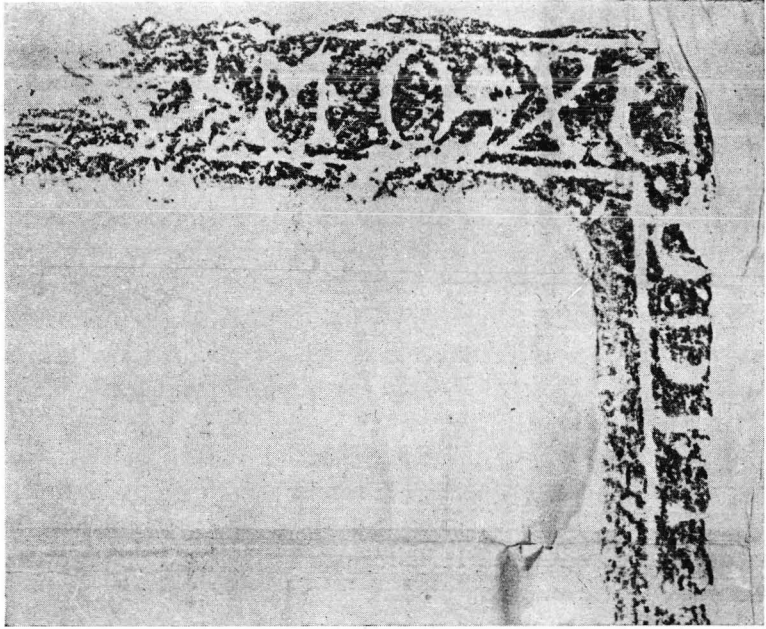


Fig. 3. Gnidkopia av stenen 1871.

som om Rinne, förrän han gjort sina påståenden, försummat att studera det epigrafiska jämförelsematerialet, som är av avgörande betydelse.

Rinne fortsätter: »Huippunsa saavuttaa kumminkin Abildgaardin piirros tällä tiellä (eli yhdenmukaistamispyrkimyksissä) siinä, että piirroksessa on sijoitettu ✠ o b i i t sanan keskelle piirroksen kapeampaan päähän, missä sellaista ei ole Brennerillä ja missä sellaista ei myöskään ole voinut olla alkuperäisessä kivessä, koska risti sen leveämmän pään keskellä ei ole ollut ornamentti, vaan merkinä paikalle, josta kiven kirjoitus alkaa. Suurempi tila i:n tolppien kuin muiden kirjainten välillä Brennerin sanassa o b i i t on selvästi kirjoituksen paikalleen tasoittamisen aiheuttama itse kivessä, eikä suinkaan jätetty siihen houkutukseksi sijoittamaan siihen, keskelle sanaa, ristiä. Tällaiselle houkutukselle on kumminkin Abildgaardin piirroksen tekijä langennut alttiiksi, mutta samalla myös ilmannut itsensä Brennerin piirroksen jäljentäjäksi ja »parantajaksi».<sup>1</sup> Detta resonnemang är i och för sig i huvudsak logiskt, men det är tyvärr h.o.h. en konstruktion. Värdefullare än resonnemang är iakttagelsen av själva objektet. Nedre delen av stenen saknas visserligen numera, men lyckligtvis finnes en vid

<sup>1</sup> Rinne, a.a., s. 187.

Finska Fornminnesföreningens första konsthistoriska expedition 1871 tagen gnidkopia av delar av gravhällen, bl.a. av dess fotända: här ses efter bokstäverna OBI, vilkas övre del saknas, tydligt nedre delen av den vertikala armen av det kors, som enligt Rinne är Abildgaards uppfinning (fig. 3 till höger).

Gnidkopian ger anledning att återkomma till årtalet. Brenner har läst **XU**, av Rinne tolkat som likvärt med XV, 15. Om denna läsning och tolkning skall ha något fog för sig, så måste väl **U** åsyfta majuskeln **α**, som på svenska gravstenar tidigast är belagd under 1200-talets slut<sup>1</sup> och i undantagsfall förekommer i årtal med betydelsen 5;<sup>2</sup> i gravstenarnas årtal dominerar dock V.<sup>3</sup> Men gnidkopian visar, att Brenners läsning är falsk, och lika litet kommer en sammanskrivning av C och I i fråga, så som Hausen synbarligen tänkt sig:<sup>4</sup> det är att slutet C av samma slag som i **DVAENTASIMO** och **REDASATC** Årtalet är entydigt 1290.

Ingigerds sten har en viss betydelse för diskussionen om S. Marie kyrkas ålder. Därför må de många ord förlåtas, som här använts för att ännu en gång fastslå dess datum.

C. A. Nordman.

---

#### REFERAT.

##### **Ingigerds Grabstein in der Kirche im Ksp. St. Marie.**

Unter Hinweis auf den 1871 gemachten Abdruck des nun stark beschädigten Steines und auf Vergleichsmaterial aus Schweden wird festgestellt, dass der Stein die Jahreszahl 1290 trägt.

---

<sup>1</sup> Gardell, s. 159.

<sup>2</sup> Gardell, nr 172, 1335.

<sup>3</sup> Gardell, nr 26, 142, 155, 157 o.s.v.

<sup>4</sup> Finlands medeltidsurkunder I, nr 205.